

Antoni Maria Alcover

Visat núm. 18

(octubre 2014)

per Jaume Guiscafrè

Antoni Maria Alcover i Sureda (Manacor, 1862-Palma, 1932) és, sens dubte, una de les figures més complexes i polièdriques no només de la literatura sinó de la cultura catalana del primer terç del segle XX, que va ser el període en què va dur a terme amb més efervescència les múltiples activitats a què va dedicar l'atenció durant la seva vida.

De caràcter tossut i indomable, Alcover va ser un polemista ferotge i intransigent que va publicar, a *El Àncora* i a *L'Aurora*, una bona quantitat de diatribes contra el liberalisme i el moviment obrer i que va mantenir una polèmica molt sonada amb alguns dels membres més destacats de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de la qual havia estat el primer president el 1911; un propagandista i promotor cultural decidit que el 5 de novembre de 1900 va fer pública la *Lletra de Convit*, un manifest en què explica el seu propòsit de dur a terme l'elaboració del que havia de ser el més gran diccionari de la llengua catalana, el primer volum del qual va començar a publicar el 1926 amb el títol de *Diccionari català-valencià-balear*, i que el 1904 va iniciar els treballs de preparació del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que va tenir lloc finalment a Barcelona el 1906; un estudiós infatigable i tenaç de la llengua catalana que el 1901 va fundar el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, on va publicar bona part dels seus treballs sobre fonologia, morfosintaxi, lexicologia i dialectologia; un viatger agut i observador que va deixar testimoni dels viatges que va fer el 1907, el 1912 i el 1913 a Alemanya, Àustria, Suïssa, Itàlia, França, Anglaterra i Bèlgica en tres dietaris, el més interessant dels quals és el *Dietari de la meua eixida a Alemanya i altres nacions durant l'any del senyor de 1907*; una figura clau en la jerarquia eclesiàstica mallorquina que va ser professor del Seminari Conciliar, vicari general i canonge magistral de la Seu de Mallorca, i, sobretot, un escriptor de raça dotat d'un talent extraordinari i d'un estil propi i inimitable.

La seva activitat intel·lectual i el seu activisme cultural desbordant van donar com a resultat la publicació d'una cinquantena d'obres majors, entre llibres i opuscles, i d'una trentena d'articles apareguts en revistes i obres miscel·lànies. Això sense comptar-hi la quantitat gens menyspreable d'originals que va deixar inèdits, com ara *Quatre anys de Vicari General (1898-1902)*, *el dietari que jo, Antoni M. Alcover, duc de les coses més notables que em passen des del 27 de juny de 1898, que vaig entrar a la Cúria de Mallorca*, que va constituir el primer volum de les seves *Obres Completes* (Editorial Moll, 2003).

La producció estrictament literària d'Antoni M. Alcover es redueix a tres títols. El 1885 va publicar les *Contarelles d'en Jordi des Racó*. La major part de les narracions contingudes en aquesta obra de joventut amb prou feines tenen un desenvolupament argumental i estan centrades a presentar, en una mena de quadres de costums d'ambient rural, uns personatges-tipus de les accions dels quals es desprèn una lliçó moral. En la segona edició, augmentada i molt modificada, que Alcover en va

publicar el 1915, hi prescindí d'alguns relats i hi va incloure «Corema, Setmana Santa i Pasco» i «Ses matances i ses festes de Nadal», dos textos en què combina la investigació etnogràfica i la creació.

Entre els mesos de març i juliol de 1916, va publicar al setmanari *L'Aurora* les quinze entregues que constitueixen la novel·leta *N'Arnau*, en què descriu les peripècies d'un mal estudiant, el personatge que li dona títol, del qual Pau Fora-Embuis, el narrador homodiegètic, té notícies de manera casual per la conversa que mantenen un grup d'estudiants en un vagó de tren i que ell escolta. Atret pel personatge, inicia un seguit de contactes amb una galeria de personatges que li'n poden furnir informació, a partir de la qual construeix el relat. Tot i que l'arquitectura narrativa hi és molt més complexa i elaborada, *N'Arnau* comparteix amb les *Contarelles* el costumisme, la preeminència del diàleg i de la descripció en detriment de la narració, el recurs a personatges-tipus absolutament plans que es presenten com a models de conducta i el propòsit didàctic últim del relat.

El 1880, amb tot just divuit anys, va publicar la primera mostra de la seva producció contística, «Es jai de sa barraqueta», a la revista *L'Ignorància*. I nou anys després, l'estiu de 1889, va concebre la idea «de fer un llibre, just de rondalles populars vivents a Mallorca». Aquest projecte no es va materialitzar fins al 1896, en què va aparèixer el primer volum de l'*Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó*. L'activitat recol·lectora, recreadora i editora d'Alcover va durar aproximadament cinquanta-un anys, durant els quals, de manera intermitent i en el temps de lleure que li deixaven les altres feines i obligacions que tenia, va anar recollint versions orals de contes populars i en va anar publicant les reelaboracions tant a la premsa periòdica com en forma de volum. El 1928 va patir un primer atac d'apoplexia, que el va obligar a reduir el volum de feina i a abstenir-se del treball intel·lectual intens, una circumstància que va aprofitar per redactar les versions dels relats que encara tenia simplement anotats i que varen constituir els volums onzè i dotzè de l'*Aplec*, els dos darrers de la col·lecció, publicats el 1930 i el 1931. Una vegada mort Alcover, el 1932, Francesc de Borja Moll, el seu deixeble i continuador, va reprendre la publicació dels contes: va reestructurar-ne la disposició en els volums i va aprofitar contes que només havien aparegut en revista i també d'altres d'inèdits per confeccionar-ne volums nous. El 1936 publicava el primer volum de l'anomenada «edició definitiva», que el 1975 arribaria a constituir-se en els vint-i-quatre volums en què encara es publica avui dia.

Tot i que estiguin ancorats en la tradició oral mallorquina i en la tradició contística universal, els quatre-cents trenta relats que va reunir Alcover sota el títol genèric d'*Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó* no són transcripcions fidels de les actuacions narratives dels informants, sinó veritables recreacions fetes des de l'aplicació conscient de tècniques de representació literària a les descripcions dels actes narratius obtingudes prèviament. Aquesta superimposició estilística dona coherència al conjunt i hi esborra les diferències que esperariem trobar en un recull de transcripcions de textos deguts a narradors diferents. Les virtuts de l'estil narratiu alcoverià s'hi manifesten sobretot en quatre aspectes: l'ús —de vegades fins i tot excessiu— de l'expansió com a procediment de transformació de les versions orals, que es concreta molt sovint en la inserció en el relat de passatges descriptius i enumeratius; la combinació efectiva i equilibrada de l'estil abstracte —propi, segons Max Lüthi, de la rondalla meravellosa, la més ben representada a l'*Aplec*— i de l'estil realista, un recurs que segons Josep A. Grimalt «deu ser un dels secrets que el fan un mestre de narradors»; la carnavalitat —en el sentit que Mikhaïl Bakhtin dona al terme— que imprimeix als textos, i el desplegament exuberant i l'aprofitament savi que hi fa de recursos lingüístics i retòrics que deriven del seu extraordinari domini de la llengua catalana i, més concretament, del dialecte mallorquí.

Josep Pla va captar tots els matisos d'aquest art narratiu i per això no es va estar d'afirmar de manera contundent que les rondalles mallorquines d'Alcover són un «monument de la nostra llengua, prodigi de palpitació popular, projectat sobre un paper amb una vitalitat impressionant,

amb un abraonament dionisiac, amb un sabor únic, directíssim» i que, «delicioses d'intrascendència, són de les coses més serioses que poden haver estat mai escrites en qualsevol llengua. Al seu costat, la literatura sàvia, petulant i acadèmica fa esclafir el riure. És el no-res» (*Les illes*, OC 15, p. 139).

Seria de justícia que l'*Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó* tingués en la literatura catalana un estatus canònic semblant al que tenen en l'alemanya els *Kinder- und Hausmärchen* dels germans Grimm: que no sigui així és imputable tant a certes dinàmiques sociolingüístiques i interdialectals pròpies de la llengua catalana com a la miopia dels canonitzadors.